

## Motion

**1983/84: 1111**

**Marianne Karlsson**

**Inrättande av en författningsdomstol**

Orden "uppenbart" och "uppenbarligen" är inte entydiga utan kan avse två olika begrepp. Enligt det första begreppet är något uppenbart, när första bästa människa utan vidare kan inse det. Enligt det andra begreppet räcker det att saken framstår som helt otvivelaktig när man tittat efter ordentligt. För att ta ett enkelt, konkret exempel, så är det inte uppenbart i den första meningen att blod är rött på grund av att det innehåller röda blodkroppar, som simmar omkring som små platta ärter i en gulaktig soppa. För den som tittat efter i ett mikroskop är den saken dock otvivelaktig och i den meningen för honom uppenbar.

En ottydlighet av detta slag har tyvärr kommit att vidlåda vår regeringsform i dess 11 kap. 14 §. I den mån en föreskrift beslutats av regeringen eller riksdagen men strider mot grundlag eller annan överordnad författning (t. ex. om av regeringen utfärdad tillämpningsföreskrift skulle strida emot av riksdagen antagen lag), så skall ändå enligt regeringsformen den felaktiga bestämmelsen tillämpas, om inte felet är uppenbart. Vilken sorts uppenbarhet det är fråga om har dock inte specificerats.

Det förslag om inskrivning av lagprövningsrätten i regeringsformen som togs 1979 förelåg redan från 1973 års rättighetsutredning (SOU 1975: 75) men ströks i propositionen (prop. 1975/76: 209). Ansvarige statsrådet Lennart Geijer har någon gång klandrats härför, under förmenande att han motsatte sig lagprövningsrätten. I själva verket torde det förhålla sig tvärtom. Flera remissinstanser framhöll nämligen att den föreslagna bestämmelsen innebar en försämring av lagprövningsrätten, som ansågs redan finnas fast av naturliga skäl sällan tillämpad. Det är ju inte så vanligt att lagarna strider mot varandra. Det framhölls bl. a. från sina håll att högsta domstolen alltid undvikit ordet "uppenbart" i sina domar vid tidigare fall av lagprövning, trots att revisionssekreteraren i målet använt ordet i förslag till dom. Statsrådet Geijer övertygades därför av behjärtade personer om olämpligheten av den föreslagna skrivningen. Denna återkom dock sedan i förslaget från den av den borgerliga regeringen år 1977 tillsatta rättighetsutredningen (SOU 1978:34). Detta måste anses olyckligt.

Det måste på allvar betvivlas att någon seriöst skulle vilja hävda att det är riktigt att till nackdel för enskilda tillämpa en lag, som noga taget strider mot grundlagen. Den som är av en sådan åsikt kan knappast allvarligt mena att vi skall ha någon grundlag.

Det måste också starkt betvivlas att regeringen, och långt mindre riksdagen, med vett och vilja skulle utfärda bestämmelser som strider mot grundla-

gen eller eljest mot överordnad lag. Emellertid räcker inte alltid den goda viljan till. Man kan ju inte förutse allting, och rätt vad det är råkar någon stackars enskild illa ut, någon som sitter i en särskild, ovanlig eller speciell situation. Exempelvis kan förbudet mot retroaktivt verkande beskattning i RF 2:10 föranleda besvärliga avgöranden av en typ där uppenbarhetskravets tolkning kan föranleda bekymmer. Vidare händer det faktiskt att konflikt uppstår mellan de administrativa och de vanliga domstolarna. Ett exempel är hur häradsallmänningarna på sin tid av regeringsrätten förklarades tillhöra kronan, men högsta domstolen fann dem tillhöra "dem som i häradet bygga och bo".

Ett ytterligare problem med lagtolkningen och lagtillämpningen har aktualiserats genom domen mot Sverige i Europarådets domstol för de mänskliga rättigheterna, det s. k. Sporrang-Lönnroth-målet. Som framhålls i en artikel i Svensk Juristtidning av Opsahl och Fribergh (1983:401), torde det nu vara nödvändigt att ge möjlighet till domstolsprövning i de fall då regeringen som sista instans beslutar i frågor som rör enskildas civila rättigheter.

Det finns därför god anledning att i Sverige införa en författningsdomstol i någon form, som kan ta itu med mål och ärenden av antydd karaktär.

Det finns ett teoretiskt argument mot författningsdomstol, som går ut på att en dylik skulle på något sätt kränka det demokratiska styrelseskicket. Eftersom regeringen bara svarar för sina gärningar inför riksdagen och riksdagens ledamöter bara inför sina valmän, skulle det enligt denna teori vara fel att låta några jurister sitta och slå folkets representanter på fingrarna, för det skulle bara folket i val kunna göra, vilket i högtidliga sammanhang kallas att utkräva politiskt ansvar. I praktiken framstår dock detta som just teori och kammarlärdom. En lag som riksdagen antar är ju förhoppningsvis varaktigare än ett riksdagsmandat. Risken är liten att en lag, som jag är med att anta, skall hinna visa sig ha grundlagsstridig verkan medan jag fortfarande är aktiv, och när jag sedan hunnit sluta, har ju mina väljare tappat möjligheten att komma åt mig. Risken är ändå mindre att en dylik lag skall drabba något större antal väljare, eftersom de enskilda fallen av eventuell grundlagsstridig lag i allmänhet bara rör väldigt få. Något politiskt ansvar lär alltså näppeligen bli avkrävt av oss som försumliga lagstiftare.

I grunden är kanske frågan om en författningsdomstol en fråga om skydd åt de svaga, nämligen åt dem som är svaga därför att de är i minoritet.

En annan påstådd svårighet är att en författningsdomstol lätt kan komma att uppfattas som politisk, eftersom den måste överpröva vad politikerna gör. Detta har visserligen aldrig seriöst ansetts hindra att kommunala beslut blir rättsligt prövade, och jag kan faktiskt inte se någon riktigt bra motivering varför vi riksdagsledamöter skulle ställas på piedestal jämfört med kommunal- och landstingsmän. Vi är alla människor som söker göra vårt bästa, och vi kan alla göra fel.

På grund av frånvaron av möjligheter att få prövat i svensk domstol om enskilda rättigheter blivit kränkta eller ej, har det absurda inträffat att

instanserna i Strasbourg av allt fler kommit att uppfattas som enda utväg. Från 42 svenska petitioner år 1981 och 72 stycken år 1982, har antalet år 1983 enligt uppgift från Strasbourg stigit till över 180, ett antal som börjar stå i paritet med vad som kommer från väsentligt folkrikare länder. Visserligen är väl flertalet grundlösa, men det gäller även dem som kommer från de andra länderna. Om en verklig prövningsmöjlighet för enskilda fanns i Sverige (så som vi förbundit oss genom artikel 13 av konventionen), så skulle säkert huvuddelen av dessa petitioner utebli, och man skulle få sin rätt hemma i Sverige.

Förutom lagkonflikter i mål och ärenden som direkt berör enskilda, finns det också frågor om huruvida lagar som sådana är stridande mot grundlag. Man kan tänka sig att en minoritet i riksdagen har en sådan uppfattning om en lag. Om de har rätt eller fel kan naturligtvis inte avgöras genom majoritetsbeslut i riksdagen, lika litet som ett majoritetsbeslut kan avgöra om jorden är platt eller rund. Man kan förstås hävda att en lagrådsgranskning är tillräcklig, men med nuvarande regler kan lagrådet inte förkasta ett lagförslag utan bara anföra betänkligheter, som riksdagen har makt att sätta sig över. Detta kan ju inte vara riktigt samt är ägnat att göra lagrådet mera mjukt i ryggen än som vore riktigt bra.

Det är antagligt att de berörda problemen skulle bli lösta med en författningsdomstol. Om denna skall vara en instans ovanpå dem vi redan har kan diskuteras. Man kan också tänka sig en lösning efter de linjer som valts inom EG, där ett påstående om en viss tillämpning av en lag, att den skulle kränka Romavtalet, av domstolen översändes till EG-myndigheterna för bindande förklaring. I analogi därmed kan man sålunda tänka sig en lösning, där hovrätt och kammarrätt fick möjlighet att göra en motsvarande framställning till en instans som kunde vara ett mer eller mindre permanent lagråd med utökad befogenhet.

De i motionen aktualiserade frågorna erfordrar tydligtvis en omsorgsfull utredning, som lämpligen torde kunna anförtros den författningsutredning som regeringen avser att tillsätta.

Med stöd av det anförda hemställs

att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa att vid utfärdande av direktiv till kommande författningsutredning intages uppdrag att utreda hur kontrollen av grundlags- och konventionsenlighet av domar, utslag och författningar lämpligen bör ske samt även därvid utreda behovet och lämpligheten av en författningsdomstol.

Stockholm den 24 januari 1984

MARIANNE KARLSSON (c)





